

Restauratie Gradussen-orgel
H. Willibrorduskerk Drempt

Voorwoord

Aanleiding tot deze uitgave is de oplevering van het gerestaureerde Gradussen orgel van de H. Willibrorduskerk, dat wij op 11 december 1999 weer feestelijk in gebruik zullen nemen.

Jarenlang is dit orgel niet gebruikt, omdat het heel moeilijk te bespelen was. Het ironische is dat toen in de negentiger jaren de plannen voor restauratie steeds vastere vormen aannamen, het orgel ondanks alle handicaps juist regelmatig werd gebruikt tijdens de erediensten.

De restauratie was nodig, maar de financiering was moeilijk.

Wij danken dan ook alle gevers van kleine en grote giften. Bijzondere dank zijn wij ook verschuldigd aan het Gemeentebestuur van de Gemeente Hummelo en Keppel en aan Gedeputeerde Staten van Gelderland, omdat zij door het toezeggen van een subsidie een belangrijke bijdrage aan deze restauratie hebben gegeven.

Ook de vele sponsors, die in natura of financieel de restauratie hebben gesteund danken wij.

Niet op de laatste plaats zeggen wij dank aan alle parochianen van de H. Willibrordusparochie, die door het inhaken op de spaaractie in 1998 en 1999 het laatste gat in de begroting hebben gesloten. Ook de Dremptenaren, die als vrijwilliger de handen uit de mouwen hebben gestoken, willen wij bedanken.

Dank zijn wij ook verschuldigd aan Elbertse Orgelmakers, die in een goede samenwerking de restauratie hebben uitgevoerd, en aan de heer Jos Laus, adviseur van de Katholieke Klokken- en Orgelraad, die de restauratie heeft begeleid.

Moge dit orgel, nu het in volle luister is hersteld, nog vele jaren de functie vervullen waarvoor het is bestemd: de opluistering van de eredienst in tijden van vreugde en tijden van rouw.

Parochiebestuur van de H. Willibrordusparochie,

C.J.M. van de Made, m.s.c., pastoor

J.W.J. Gerretsen, vice-voorzitter

Achtergronden van de restauratie

Elders in dit boekje is betoogd dat men bij de huidige restauratie niet over een nacht ijs is gegaan. Door verschillende oorzaken, maar vooral door de omvang van zo'n restauratie - de begroting van 1998 beliep tenslotte een ton - heeft tussen de allereerste plannen en de uiteindelijke realisatie immers een periode van ruim 27 jaar gelegen.

Vermoedelijk heeft ook de eerste aanschaf van dit orgel door het toenmalige kerkbestuur in 1904 heel wat voeten in aarde gehad. Het orgel werd door de firma Gebr. Gradussen geoffreerd voor f 1750. Dit bedrag lijkt ons nu niet zoveel, maar anno 1904 was het meer dan de jaarbegroting van de Willibrordusparochie in dat hele jaar.

Voor de parochie van toen moet het aankopen van een echt Gradussenorgel dan ook een geweldig grote aanschaf geweest zijn. De parochie was in 1859 als een zelfstandige parochie opgericht, tegelijk met de bouw van de kerk in Drempt, nu Achter-Drempt. De eerste 50 jaar kon men zich blijkbaar geen orgel permitteren. Dat is niet zo verwonderlijk, als men beseft dat de Willibrordusparochie groot in oppervlak, maar klein in aantal parochianen was. En dus was het financiële draagvlak ook bescheiden. Immers bij de oprichting van de parochie telde het gebied, dat wij nu Achter-Drempt noemen, naar schatting 130 huishoudens, waarvan 2/3 katholiek was, en het huidige Voor-Drempt slechts 60, waarvan 1/3 katholiek. 50 jaar later zal de Willibrordusparochie dan bestaan hebben uit hoogstens 130 katholieke huishoudingen, zeg nauwelijks 1000 zielen.

Er zal dus over het besluit om een orgel aan te schaffen binnen de parochie wel heftig gedebatteerd zijn, we hebben de archieven daarop nog niet kunnen nazien, maar we vermoeden stellig, dat zeker met de orgelbouwer Gradussen stevig onderhandeld is.

Want als W. Gradussen in zijn beste nederlands zijn offerte aanbiedt - copie hiervan is hierna afgedrukt - schrijft hij als echte ambachtsman, recht toe, recht aan, sprekend over mogelijke bezuinigingen: "het zou wel jammer zijn als dat geschiede, kan UEW daar niets op vinden, men heeft het al zoo min gesteld als het kan". Met andere woorden: "kleiner en goedkoper kan echt niet".

Toen de penningmeester van het kerkbestuur een jaar later met de gebr. Gradussen afrekende, kon hij niettemin in zijn kasboek aan de ontvangsten zijde een vrijwel gelijk bedrag boeken als "collecte voor het orgel". Een

formidabele prestatie voor zo'n kleine parochie, die wijst op een grote saamhorigheid van de lokale gemeenschap.

De geschiedenis herhaalt zich. Dit gezegde heeft zich ook bij deze restauratie weer waargemaakt.

Want de parochianen van de Willibrordusparochie hebben via een in oktober 1998 gehouden actie toegezegd, in een jaar tijd een derde deel van de begrote kosten van de restauratie bij elkaar te sparen: door maandelijks een vast bedrag te storten op de rekening van het Orgelrestauratiefonds. Dit succes toont opnieuw, dat de saamhorigheid van de Dremptse bevolking diep in haar traditie geworteld is.

Daarmee kwam de financiering van het hele restauratieproject in veilige banen. In de voorafgaande 10 jaar was uit grote en kleine giften al een flink bedrag gereserveerd.

De Gemeente Hummelo en Keppel heeft een subsidie toegezegd van f 12.500,-, terwijl de Provincie Gelderland een subsidie in het vooruitzicht heeft gesteld van f 22.500,-.

Al met al was daardoor de Orgelrestauratiecommissie niet alleen in staat namens het kerkbestuur de opdracht tot restauratie aan Elbertse Orgelmakers te verlenen, inclusief het plaatsen van de twee ontbrekende registers. Ook was men in staat een nieuwe windmotor aan te schaffen, de elektrische installatie te vernieuwen en een loopbrug achter het orgel aan te brengen, waardoor deze voor het periodiek onderhoud beter toegankelijk is geworden.

Daaraan moet onmiddellijk worden toegevoegd, dat zowel de eenmalige spaaractie, als het uitvoeren van de met de restauratie samenhangende werkzaamheden, groot of klein, of het nu schoonmaken of ingewikkelde hijswerkzaamheden betrof, niet mogelijk zouden zijn geweest zonder de hulp van een groot aantal vrouwen en mannen uit de parochie, die geheel belangeloos hun tijd, energie en deskundigheid hebben ingezet.

Dit was sponsoring in natura, zoals ook verschillende bedrijven, soms in natura, maar ook met financiële steun, dit restauratieproject mede hebben mogelijk gemaakt.

Hier spreekt weer de geweldige kracht en uitstraling van een grote sociale samenhang van een kleine gemeenschap.

Het is dezelfde gemeenschap, die de dank verdient, voor het in stand houden van een klein monumentwaardig orgel, zowel ten behoeve van de eredienst, als ten behoeve van het bewaren van ons cultuurbezit.

Drs. G.A. Verheul, secretaris Orgelrestauratiecommissie

f 50200 voor gerekend dat re=
gister bestaat uit 75% per cent ten
om dat het er op gestaan heeft
de waarde is nog f 45200
Het orgel te Loenen op de
Vleuwe is een orgel met
9 register orgel grond uit
likenhaait en ver^{der} uit vuren
en uit de staf verwoerdigd als
dat van Drampst. Dit heeft
gekost f 2185200. het is nu
in het gebruik wel een re=
gister meer, maar op Drampst
kan er ook een meer op ge=
plaatst worden. Dus door
het oude werk heeft men nog
al een vermindering ^(in prijs), voor
het oude krijg men niet te
ruy wat men er voor gegeven
heeft. Ziet eens hoe het bevalt, en
spreek met der G. W. heer Pastoor
van Baak eens af.
Men heeft maar een korte beschrijving
der orgel bij gemaakt.

Met de plaatsing der Gangers
dat Kurum beter zit met de
oude windladers, daar Gul
wel niets op tegen zijn, dat
de Gangers bij het Gingen
storten daar men boven
Punt, dan staan de Gangers
in den Zuiden Punt, onder
Zou men de register trekking
moeten veranderen. dat
Zou jammer zijn.

W. W. heer spreekt het eens
af of er nog iets verandert zou
willen, En hoe W. W. de
Kost bevat, en bericht
den eens of het goed is dat
men het verwoordigt,

in afwachting
verblyft men steeds
W. W. D. van uwe

W. Gradusson
der Gebr. Gradusson

Winsfen 13 April 1904

Welterwaarden Heer!

Hierbij in gesloten, ontruangd
Uw de teekening en begroting
voor het te plaatsen orgel in
Uw Kerke, De begroting komt
wel iets hooger als op gegeven
is, Men kan de Violon Disc 16 ut
wel af laten, En de 12 tonen
de onderste der Salicionaal
8 ut wat men eerst meende
te doen, dan kon men wel
Een hondert gulden besparen,
dan waar de Salicionaal in het
onder Octaaf gecombineerd ^(met Baunjen) het
Zove wel jammer zijn als
dat geschiedt, Kan Uw daer
niets op vinden, men heeft
het al Gov min gesteld als
het Kan, De Violon Disc 16 ut
dat register heeft al dienst ge-
daan, daar heeft men maar

Van de orgelmaker

Met de voltooiing van de restauratie van het mooie Gradussen-orgel in uw Kerk wordt een lange restauratiegeschiedenis afgesloten.

Reeds in 1972 hebben wij offerte uitgebracht voor de restauratie van het toen al in zeer slechte toestand verkerende pijporgel. Na het wederom actueel maken van de restauratie in 1989 werd uiteindelijk in 1998 de opdracht tot restauratie aan ons verleend.

Eind 1998 zijn wij daadwerkelijk met deze restauratie begonnen en begin 1999 hebben wij het instrument geheel gedemonteerd en overgebracht naar onze werkplaats te Soest.

Tijdens de restauratie bleek dat de maker, Gradussen uit Winssen, een zeer degelijk instrument heeft gemaakt, waarbij de beste materialen werden gebruikt.

De slechte toestand van het pijporgel is natuurlijk deels door slijtage veroorzaakt, maar vooral door de verwarming in de kerk, een probleem waar vele kerken/orgels mee te maken hebben.

Bij de bouw van het pijporgel werden twee registers qua plaatsing wel voorbereid, maar niet geplaatst. Tijdens deze restauratie werden deze Cornet 3-sterk en de Trompet 8vt bijgeplaatst. De heer J. Laus, adviseur van de Katholieke Klokken- en Orgelraad, lokaliseerde deze twee registers. Voor wat betreft factuur en klankkleur sluiten deze registers naadloos aan bij het hele instrument.

Na de herplaatsing van het pijporgel bleek dat de oorspronkelijke klank wederom geheel te retoucheren was. De specifieke Gradussen-klank, die al zeer lange tijd niet meer waarneembaar was, werd geheel teruggebracht.

Ten slotte feliciteren wij u allen met dit mooie instrument en wij spreken onze dank uit aan het Kerkbestuur voor de prettige samenwerking en het in ons gestelde vertrouwen en wij danken de heer J. Laus voor zijn ondersteuning bij de restauratie.

J.G.M. Elbertse

Het Gradussen-orgel in de parochiekerk van de H. Willibrordus te Drempt

Nu de restauratie van het Gradussen-orgel is voltooid, geeft dat een goede aanleiding stil te staan bij de geschiedenis van dit instrument.

Het is 13 april 1904 als de gebroeders Gradus en Henricus Gradussen uit Winssen het parochiebestuur van Drempt een tekening en offerte doen toekomen voor de bouw van een nieuw orgel. Waarschijnlijk had het parochiebestuur de beide broers hiertoe benaderd, omdat zij geen onbekenden waren en hun sporen als orgelmaker in het Gelderse ruimschoots hadden verdiend. Bekend als bekwame timmerlieden en leveranciers van kerkinterieurs, legden zij zich ook toe op het maken van orgels, hetgeen resulteerde in een aantal belangrijke instrumenten tussen 1870 en 1900. Het is niet onwaarschijnlijk dat de broers in de leer waren geweest bij de orgelmakers Smits uit het Brabantse Reek, want in technisch opzicht vertoont hun werk grote gelijkenis met dat van hen. De constructieve gedeelten zijn bij de Gradussen vaak zwaarder uitgevoerd; er is echter wel een groot verschil in de klankwereld van de beide orgelmakers, waarbij met name het mensurenpatroon van het pijpwerk (diameters en onderlinge verhoudingen) in het oog springt. Bekend is dat F.C. Smits grote waardering had voor het werk van de gebroeders Gradussen. Een niet onbelangrijk aspect is dat de Gradussen al in een vroeg stadium gebruik maakten van fabriekspijpwerk, geleverd door de daartoe gespecialiseerde fabrieken in Duitsland, terwijl andere orgelmakers dit nog op ambachtelijke wijze in eigen atelier maakten. Van een aantal door hen gemaakte instrumenten is een klein percentage bewaard gebleven, waarbij de kleinere instrumenten in de meerderheid zijn, o.a. de instrumenten in de parochiekerken te Haarsteeg, Megen, Hoogeloon, Loenen en Baak; van de grotere instrumenten moeten genoemd worden: Arnhem, Walburgiskerk en St. Martinus en Wijchen, de parochiekerk van St. Antonius Abt. Het orgel van Drempt met één manueel en acht registers hoort in de categorie kleinere instrumenten thuis en moet, gezien het bouwjaar 1904, tevens beschouwd worden als een werkstuk uit de laatste periode van het bedrijf.

Uit het contract tussen de kerkbestuurders en de orgelmakers blijkt dat niet alle elementen van het orgel nieuw waren: de windlade waarop het pijpwerk staat was afkomstig van een door de Gradussen gemaakt orgel in de St. Augustinuskerk te Nijmegen als ook het bijkomstige mechaniek. De blaasbalg daarentegen werd geheel nieuw gemaakt, *“in bewerking als die*

van den orgel van Baak". Ook de orgelkas was geheel nieuw, het front in eiken, de zij- en achterwanden van vuren, voorzien van losse deuren en "*van voldoende zwaarte*". Het instrument kostte inclusief de transportkosten tot aan Doesburg f 1850,-.

Dispositie

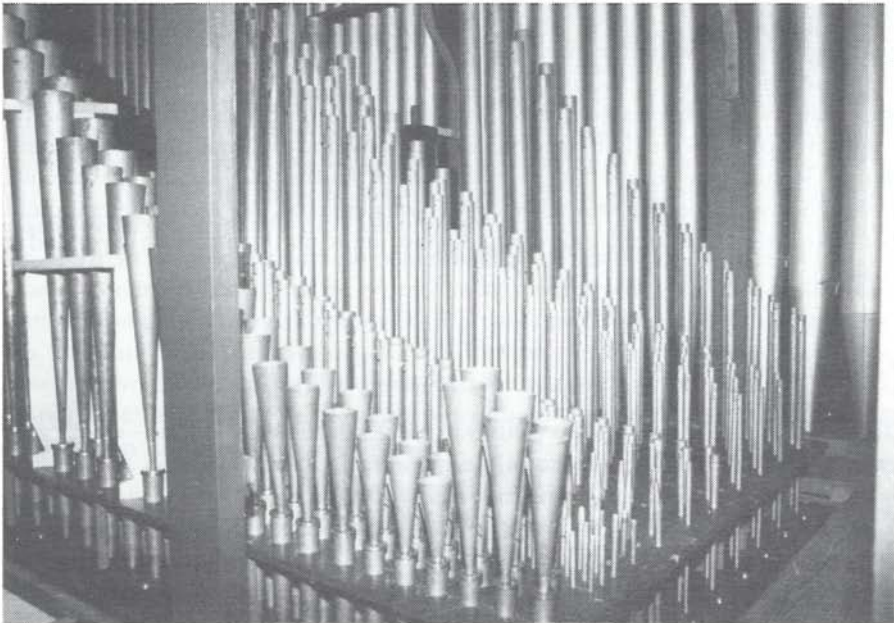
Violon	16 vt disc	Voettrede voor openen en dichtn van de
Prestant	8 vt	Prestant 8 vt
Bourdon	8 vt	Ventiel (windlosser)
Viola di Gamba	8 vt	Omvang klavier C- f"
Salicionaal	8 vt	Voetklavier van 18 tonen aangehangen aan het handklavier
Prestant	4 vt	
Fluit	4 vt	
Octaaf	2 vt	
Cornet	2-3 sterk	
Trompet	8 vt	

Zoals gezegd werd een bestaande windlade gebruikt die plaats bood aan tien registers; er werden echter daadwerkelijk 8 registers geplaatst en bleven de pijproosters van de Cornet en de Trompet leeg. De grote balg was voorzien van twee schepbalgen, die - verbonden door een ijzeren constructie met hefboom - door de balgentreder met de hand bediend moest worden. Tot 1936 heeft het orgel zo gefunctioneerd. In dat jaar kwam het nieuwe kerkgebouw gereed en werd het orgel overgeplaatst, bij welke gelegenheid een windmachine werd geleverd, die het handmatig pompen overbodig maakte.

De restauratie

Toen ondergetekende als adviseur van de Katholieke Klokken- en Orgelraad in 1989 betrokken raakte bij de restauratieplannen, trof ik het instrument aan in de staat zoals het door de gebroeders Gradussen was opgeleverd. Zelfs bij de overplaatsing naar het nieuwe kerkgebouw in 1936 waren er geen essentiële wijzigingen aangebracht en ook de modieuze verbouwingssdrift in de orgelbouw van de jaren vijftig en zestig van onze eeuw hadden het instrument onberoerd gelaten. Kortom een gaaf specimen van het werk van Gradussen, dat slechts in minder goede staat verkeerde door ver-

vuiling en een natuurlijk slijtageproces. Aan de hand van een historisch en technisch rapport werd een restauratieplan opgesteld en getracht het instrument onder de aandacht van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg te brengen. Hoewel men het belang van dit gave Gradussen-orgel onderkende, kwam het instrument niet in aanmerking voor plaatsing op de lijst van beschermde monumenten en een eventueel daaruit voortvloeiende restauratiesubsidie. Een en ander was o.a. gelegen in het feit dat het instrument in een niet van rijkswegen beschermd gebouw staat. Er moest dus omgezien worden naar andere financiële bronnen en het zou nog tien jaren duren tot daadwerkelijk het sein voor de restauratie op groen gezet kon worden. De orgelmakers Elbertse uit Soest, die jarenlang het instrument in onderhoud hadden en eveneens in 1936 het orgel naar het huidige kerkgebouw overbrachten, kregen de opdracht het orgel te restaureren conform hun offerte van 12 september 1997. De fraaie laat-neogotisch orgelkas werd daar waar nodig hersteld door vrijwilligers ter plaatse, terwijl de windlade en het bijbehorende mechaniek in de ateliers van de orgelmaker werden gerestaureerd. De klaviatuur werd herzien, de toetsen opnieuw belegd met been en de porseleinen plaatjes met registernamen vernieuwd.

Interieur van het gerestaureerde orgel

De uitgesleten draaipunten in het mechaniek werden "opgezuiverd" en het geheel opnieuw afgeregeld. Al tijdens de voorbereidende fase van de werkzaamheden had ondergetekende een lans gebroken de twee ontbrekende, maar wel voorbereide registers alsnog te plaatsen. Deze registers, Trompet en Cornet, dienden wel in dezelfde factuur en menatuur als het bestaande pijpwerk van Gradussen gerealiseerd te worden. Daar de kosten voor deze twee nieuw te maken registers een te zware wissel op het beschikbare budget zouden trekken, dreigde deze invulling op niets uit te lopen. Dankzij de bemiddeling van de Katholieke Klokken- en Orgelraad kon de parochie de twee ontbrekende registers relatief goedkoop aankopen uit het bestand van een vele jaren eerder afgebroken instrument. De factuur en menatuur van het pijpwerk sloten zo goed bij het bestaande pijpwerk aan, dat een complete eenheid kon worden verkregen.

Resumerend mag gesteld worden dat de orgelmaker en zijn medewerkers en de vrijwilligers ter plaatse een grootse prestatie hebben geleverd. Naast het technische herstel dat thans is uitgevoerd, heeft men veel zorg besteed aan de intonatie van het pijpwerk. Het Gradussen-orgel met zijn vele karakteristieke achtvoetsregisters en fluiten klinkt weer in volle glorie, waarbij de toegevoegde Trompet en Cornet een grotere dimensie geven aan het uitgesproken romantische klankkarakter. De parochie van Drempt mag zich gelukkig prijzen met dit mooie instrument.

Jos Laus, adviseur voor (historische) orgels

Orgelconcert

bij gelegenheid van het opnieuw in gebruik
nemen van het

GERESTAUREERDE
GRADUSSEN-ORGEL
van de H. Willibrorduskerk te Drempt

11 december 1999 (aanvang ca. 19.45 uur,
aansluitend aan Liturgieviering van 19.00 uur)

KORTE TOESPRAKEN

J.W.J. Gerretsen en J. Laus.

ORGELBESPELING DOOR KEES BORNEWASSER

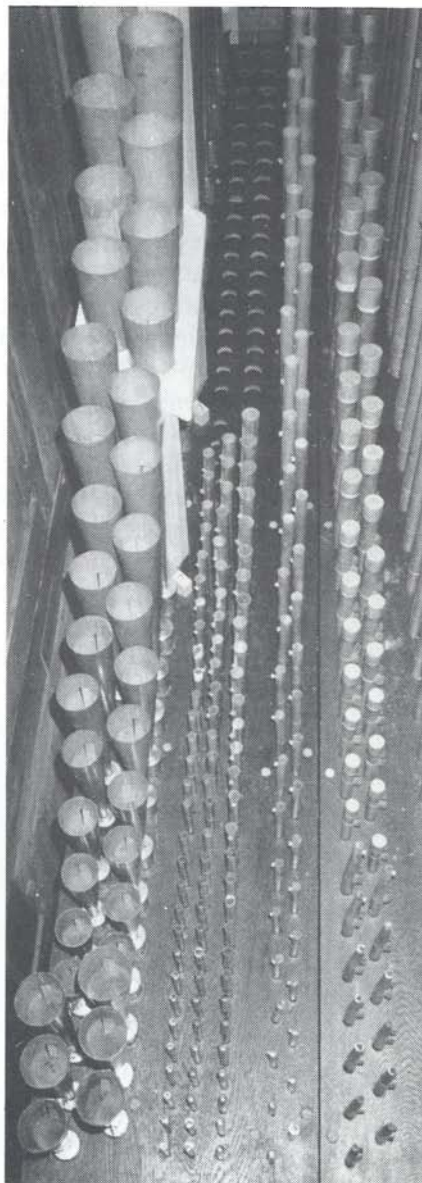
1. Toccata, J.S. Bach
2. Voluntary, M. Greene
3. Sortie, C. Franck
4. Improvisatie over "Gaudete", (Verheugt U)
Gregoriaanse intredezing 3e zondag
van de Advent

KOORZANG DOOR HET WILLIBRORDKOR

Koraal: "Wohl mir, dass ich Jesum habe"
uit cantate 174 van J.S. Bach

ORGELBESPELING DOOR JOS LAUS

1. Batalla famosa, anoniem 17e eeuw
2. Cornet Voluntary, andante allegro, J. Stanley
3. Berçeuse, L. Vierne
4. Finale, Ph. Loots

*De linker twee registers
zijn de Trompet
en de Cornet*

opgericht 1917

ELBERTSE ORGELMAKERS bv

Zuidergracht 17 • 3763 LS Soest • Holland
Tel. 035 - 601 25 92 • Fax 035 - 603 11 50 • Lid V.O.N.